

Nauczyciel i Szkoła 2019/2, nr 70
ISSN 1426-9899, e-ISSN 2544-6223
DOI: 10.14632/NiS.2019.70.187

Ks. Henryk Olszar

ORCID: 0000-0002-1585-4637

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny

150-lecie dekanatu myślowickiego na tle przemian narodowych, społecznych i gospodarczych

150 Years of Myślowice Deanery Against the Background
of National, Social and Economic Changes

STRESZCZENIE

Stale wzrastająca liczba ludności w dekanacie bytomskim w dobie gwałtownej industrializacji i urbanizacji oraz powstanie nowych parafii wymusiły niejako dokonanie podziału tego dekanatu. Biskup wrocławski Henryk III Förster podpisał w piątek, 28 sierpnia 1868 r., dekret, na mocy którego z części wschodniej wspomnianego dekanatu bytomskiego został utworzony nowy dekanat myślowicki. Od tej daty minęło już sto pięćdziesiąt lat. W historię dekanatu myślowickiego wpisały się losy wiernych: świeckich i duchownych, w czasach cesarstwa niemieckiego, odrodzonej Polski, nazizmu i komunizmu, transformacji ustrojowej końca XX wieku i umacniania demokracji. Osoby duchowne, świeckie i konsekrowane dokładały starań, aby każda z parafii dekanatu myślowickiego była wspólnotą wspólnot, budowanych na słowie Bożym, posłudze sakramentalnej i służbie. I cieszą się, że z tego dekanatu wyszedł sługa Boży kardynał August Hlond SDB i był z nim związany biskup sufragan katowicki Teofil Bromboszcz – proboszcz myślowicki.

SUMMARY

The author of the article describes the development and changes in the ecclesiastical structure of Myślowice in the 19th and 20th century. He presents the image of social, religious, as well as ethnic changes in that territory. He mentions two important and famous men of the local Church: cardinal August Hlond and Teofil Bromboszcz.

SŁOWA KLUCZOWE

Górny Śląsk, industrializacja, urbanizacja, dekanat myślowicki

KEYWORDS

Upper Silesia, industrialization, urbanization, Myslowice deanery

Wprowadzenie

Do 1740 r. życie mieszkańców Myśłowic biegło spokojnie pod panowaniem austriackich Habsburgów. Wydaje się, że było uzależnione bardziej od otaczającej przyrody niż od ważnych wydarzeń historycznych i politycznych na Śląsku. Z pewnością mało kto wtedy mógł przewidzieć, jak wielkie zmiany polityczne, a przede wszystkim gospodarcze przyniosą miejscowościom położonym nad doliną Przemszy najbliższe lata. Szesnastego grudnia 1740 r., w piątek, wojska pruskie wkroczyły na Śląsk. Po trzech wojnach między Prusami Hohenzollernów a Austrią Habsburgów o panowanie nad Śląskiem rozpoczął się okres prawie dwustuletniego panowania pruskiego, a potem niemieckiego, zakończony wybuchem Wielkiej Wojny i kresem Cesarstwa Niemieckiego¹.

Tak zakończy się era nowożytna. Także czasy współczesne nad doliną Przemszy przyniosą działania totalitaryzmów w postaci kolejnej wojny i żelaznej kurtyny oraz burze przemian ustrojowo-społecznych przełomu wieków.

Procesy, które od XVIII stulecia wiodły Górny Śląsk ku nowoczesnej industrializacji i urbanizacji, dokonywały się jednak powoli. Wytwórczość jego lokalnych ośrodków, w tym również Myśłowic, stopniowo stawała się częścią ogólnonarodowego rynku ekonomicznego. Na Górnym Śląsku jego rozwojowi służył głównie Urząd Górniczy. Oddany w 1779 r. w ręce Friedricha Wilhelma Redena zaowocował dokonaną przez niego fachową oceną złóż mineralnych. Zaprezentowany przez niego obraz bogactwa ziemi górnośląskiej, zwłaszcza węgla kamiennego, okazał się zaczątkiem rozwoju nowoczesnego przemysłu wydobywczego i gałęzi pokrewnych. Dokonania Redena dotyczyły również ziemi myślowickiej. Ekspansja przemysłowo-ekonomiczna – jak zauważył Józef Piernikarczyk z Wieszowej czy też ks. Stefan Łysko z Boruszowic – dokonała się dzięki zastosowaniu w przemyśle maszyny parowej oraz koksu wielkopiecowego². Wzrastające zapotrzebowanie na węgiel kamienny oraz wyroby żeliwne i stalowe wpłynęło na otwieranie nowych kopalń oraz budowanie wielkich

¹ Zob. G. Wąs, *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 roku*, [w:] M. Czapliński, E. Kaszuba, G. Wąs, R. Żerelik, *Historia Śląska*, Wrocław 2002, s. 187–198.

² Zob. J. Piernikarczyk, *Historia górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku*, Katowice 1936, s. 46. Por. S. Łysko, *Rejestr zakładów hutniczych na Górnym Śląsku w połowie XIX wieku*, „Zeszyty Gliwickie”, T. 6: 1968, s. 65–76; Tenże, *Tradycje przemysłowe*, [w:] *Zabytki ludowej kultury na Śląsku i w Częstochowskim*, red. B. Bazieliłchowa, Bytom 1975, s. 184–203.

hut żelaza, stali i cynku. Ponadto zbyt towarów wymusił na inwestorach budowę połączeń drogowych i kolejowych³. Wokół tych wielkich przedsiębiorstw przemysłowych powstawały zakłady pomocnicze. W efekcie przyciągnęło to na Górny Śląsk ludzką siłę roboczą⁴.

Wzorcowe państwowe zakłady stały się impulsem dla inwestycji prywatnych, rozwijanych przez lokalnych właścicieli ziemskich. Z biegiem czasu ten proces zaczęto określać jako model wschodnioeuropejski, w przeciwieństwie do zachodnioeuropejskiego, gdzie dominował kapitał kupiecki, handlowy – często o korzeniach kolonialnych. Tworzyły się w ten sposób rodzinne przedsiębiorstwa – wielkie koncerny przemysłowe hrabiów Ballestremów, Hencklów von Donnersmarck, książąt Hohenlohe, „panów na Pszczynie” – książąt von Anhalt-Cöthen i ich następców książąt von Hochberg⁵.

Z nowoczesną industrializacją łączyła się pruska polityka kolonizacyjna i procesy osadnicze. Myślowiczanie w przyśpieszonym tempie przechodzili z systemu feudalnego do kapitalistycznego. Od 1815 r. – jako poddani króla pruskiego – stali się mieszkańcami prowincji śląskiej (niem. Provinz Schlesien), a ściśle jej wschodniej części – rejencji opolskiej (niem. Regierungsbezirk Oppeln). Po wprowadzeniu tak zwanej „wolności procederu”, nazywanej czasem „wolnością przemysłową”, do miasta i okolicznych miejscowości napłynęło sporo ludzi. Już na przełomie XVIII i XIX wieku budowano dla nich specjalne górnicze, a potem hutnicze osiedla mieszkaniowe. Zarówno rdzenni mieszkańcy Myśłowic, jak i przybysze, Polacy, Niemcy i Żydzi, szybko uświadomili sobie, że także sami odpowiadają za rozwój swojej lokalnej ojczyzny⁶. W tym myśleniu i działaniu integrował ich Kościół rzymskokatolicki, Kościoły protestanckie i wspólnota żydowska – w ramach istniejących i wciąż powstających parafii, zborów i gmin⁷.

Dekanat myślowicki powstał w sto dwudziestym siódmym roku panowania pruskiego na Górnym Śląsku. Zanim doszło do tej historycznej chwili, nad

³ M. Gawrecká, *Od podziału Śląska do Wiosny Ludów (1740–1848)*, [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011, s. 177.

⁴ J. Pawlik, *Rozwój sieci parafialnej na Górnym Śląsku w latach 1870–1960*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 29: 1981, z. 2, s. 202.

⁵ P. Greiner, *Historia gospodarcza Górnego Śląska (XVI–XX wiek)*, [w:] *Historia Górnego Śląska...*, s. 321.

⁶ G. Wąs, *Dzieje Śląska...*, s. 234–235, 240, 250, 254, 262, 268.

⁷ Tamże, s. 214–228.

Przemszą były już rozwinięte struktury administracyjne Kościoła rzymskokatolickiego. Co o nich wiemy? Gdzie należy szukać informacji o parafiach, które sto pięćdziesiąt lat temu znalazły się w dekanacie myśłowickim i są w nim obecnie?

Zapewne szukając odpowiedzi na te pytania, powinniśmy sięgnąć do źródeł rękopiśmiennych⁸ oraz najważniejszych osiągnięć pisarstwa historycznego, związanego z dekanatem myśłowickim, czyli do artykułów: ks. Józefa Kubisa (na 50-lecie istnienia dekanatu)⁹ i ks. kanonika Franciszka Maronia z lat 1970–1971 (na jego 100-lecie)¹⁰, do publikacji zredagowanej przez dra Aleksandra Lipskiego z Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach w 2008 r. (na 140-lecie jego obecności w przestrzeni kościelnej)¹¹ i książki wydanej w 2017 r. przez diakona stałego dra Alberta Karkosza¹². Z jego historią związane są również dzieje dekanatów: bytomskiego i pszczyńskiego, opisane w okresie międzywojennym przez księży: dra Józefa Knoszę (Knossallę) z Radzionkowa¹³, dra Maksymiliana Wojtasa z Dąbrówki Małej¹⁴ i dra Józefa Bańkę z katowickiego Zawodzia¹⁵, a także współcześnie przez dr Izabellę Main – antropolożkę i historyczkę z Instytutu Etnologii i Antropologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu¹⁶ oraz przez ks. dra Damiana Bednarskiego – historyka z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach¹⁷.

⁸ Zob. Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Dekanat myśłowicki, Konwenty (1923–1961), sygn. AD 37.

⁹ Zob. Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Myśłowicach-Brzezince (dalej: APBrz), Akta Dekanatu Myśłowickiego (dalej: ADM), Sprawy dekanackie, J. Kubis, *Das 50 jährige Bestehen des Archipresbyterats Myslowitz*, [Zalenze 1918].

¹⁰ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myśłowickiego na tle problemów narodowych i społecznych związanych z rozwojem przemysłowym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (dalej: SSHT), T. 3: 1970, s. 243–285; Tenże, *Proces kształtowania się wschodniej granicy biskupstwa wrocławskiego na tle wydarzeń politycznych przełomu XVIII i XIX wieku. Przyczynek do genezy ustaleń bulli „De saluteanimarum”*, SSHT, T. 4: 1971, s. 187–248.

¹¹ A. Piwowarczyk, *Dekanat myśłowicki w przeszłości i współcześnie*, [w:] *W 140. rocznicę utworzenia dekanatu myśłowickiego (1868–2008). Problematyka społeczno-oświatowa – przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Lipski, Myśłowice 2008, s. 15–58.

¹² A. Karkosz, *Duszpasterstwo w dekanacie myśłowickim w latach 1922–1939*, Myśłowice 2017.

¹³ J. Knossalla, *Das Dekanat Beuthen O/S in seinem schlesische Teil*, Katowice 1935.

¹⁴ M. Wojtas, *Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w roku 1598 z polecenia Jerzego kardynała Radziwiłła, biskupa krakowskiego*, Katowice 1938.

¹⁵ J. Bańka, *Dekanat pszczyński w czasie reformacji protestanckiej i odrodzenia katolickiego na tle stosunków kościelnych Śląska*, Chorzów 1937.

¹⁶ I. Main, *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie Pszczyna do końca XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 45: 1997, z. 2, s. 159–220.

¹⁷ D. Bednarski, *Sieć parafialna Kościoła katolickiego na obszarze powiatu bieruńsko-łódzkiego*, [w:] *Powiat bieruńsko-łódzki. Wspólnota samorządowa, środowisko przyrodnicze*,

Dekanat myśłowicki nie jest wyjątkowy w układzie terytorialnym Kościoła rzymskokatolickiego¹⁸, ale jest typowy dla tej części Górnego Śląska, związanej z Wyżyną Katowicką, Pagórkami Jaworznickimi i Kotliną Oświęcimską oraz lewobrzeżnym zlewiskiem rzeki Wisły. Od północy jego obecne granice biegną wzdłuż potoku Bolina, od wschodu – obok rzek: Czarnej Przemszy i Przemszy, od południa – wzdłuż rzek: Pszczyнки i Wisły, zaś od zachodu – zgodnie z nurtem potoków: Boliny Południowej i Boliny Zachodniej oraz rzeki Gostynki. Gromadzi on w sobie dziedzictwo kulturowe minionych wieków i trzech ośrodków kościelnych: Krakowa – przez osiemset dwadzieścia jeden lat, Wrocławia – przez sto jeden lat, i Katowic – od dziewięćdziesięciu sześciu lat. Na tym terenie obowiązywał też odpowiedni status prawnopanstwowy. W chwili powstania dekanatu myśłowickiego jego część stanowiła polską enklawę na Śląsku, tak zwaną enklawę imielińską, obejmującą – oprócz samego Imielina – także Chełm Wielki i Kosztowy¹⁹, co potwierdził ks. Jan Długosz w *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis* z połowy XV wieku²⁰.

W tym miejscu należy przypomnieć również status prawno-kanoniczny tego skrawka śląskiej ziemi. Według ustaleń ks. Bolesława Kumora w połowie

dziedzictwo językowo-kulturowe, życie religijne, red. D. Walencik, Bieruń 2008, s. 211–230.

¹⁸ Wybrane publikacje na temat innych dekanatów górnośląskich – zob. A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyterats. Historischtopographischstatistische Beschreibung der zudemselbengehörigen Kirchen, Kapellen, Schulen usw. als Ergänzung der Kirchengeschichte Ratiborsundals Beiträge zur Adelsgeschichte Oberschlesiens aus Urkunden und amtlichen Acten*, Ratibor 1885; A. Nowack, *Geschichte der Landpfarreien des Archipresbyterates Sohrau O.-S.*, Oppeln 1912; J. Kumor, *Die Seelsorgegeistlichen der Dekanate Beuthen (schlesischer Anteil) und Pless in der Jahren 1601–1619*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, T. 36: 1978, s. 233–240; Tenże, *Die Seelsorgegeistlichen des Dekanats Pless in den Jahren 1655 und 1720*; Tamże, T. 40: 1982, s. 269–278; R. Bigdoń, *Rozwój sieci parafialnej w miastach i osiedlach centralnej części Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w latach 1850–1914 (na przykładzie starej parafii NMP w Bytomiu oraz terenów z nią graniczących)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, T. 3: 1973, s. 111–133; H. Jeziorski, *Dekanat Tarnowskie Góry (diecezja gliwicka)*, Bytom-Sucha Góra 1995; Tenże, *Dekanat żygliński (diecezja gliwicka)*, Bytom-Sucha Góra 1995; Tenże, *Kościół i parafie rzymskokatolickie na ziemi tarnogórskiej*, Tarnowskie Góry 2006; B. Kloch, *Początki i rozwój sieci parafialnej archiprezbiteriatu żorskiego (do pierwszej połowy XVI w.)*, „Zaranie Śląskie”, R. 2005, nr 10, s. 77–103; H. Olszar, *Dekanat gorzycki. Powstanie, położenie, sieć parafialna i duchowieństwo*, Krzyżanowice 2016; P. Górecki, *Parafie i kościoły diecezji gliwickiej*, Gliwice–Opole 2017.

¹⁹ Zob. D. Walencik, *Przeszość historyczna Imielina i jego mieszkańców*, Imielin 2003. Por. R. Malik, *Średniowieczne lokacje miejskie w granicach kasztelanii chrzanowskiej*, „Wiadomości Konserwatorskie”, R. 2005, nr 18, s. 23.

²⁰ Zob. J. Długosz, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przeździecki, T. 2, Kraków 1864, s. 225. Por. A. Karkosz, *Duszpasterstwo w dekanacie myśłowickim...*, s. 7, 11–12, 14–15.

XIV wieku należał do stołecznego archidiaconatu krakowskiego w diecezji krakowskiej, obejmującego siedemnaście dekanatów²¹. Mysłowice były jedną z jego trzystu osiemdziesięciu jeden parafii, którą wspomniano po raz pierwszy w 1325 r. Przynależały najpierw do dekanatu sławkowskiego²², a po jego podziale – do dekanatu bytomskiego, dużego co do powierzchni, bo obejmującej aż 2105 km². Zachodnia granica tego dekanatu przylegała bezpośrednio do diecezji wrocławskiej²³. Obok – w dekanacie pszczyńskim, wyłonionym z dekanatu oświęcimskiego²⁴ – znalazły się parafie: w Lędzinach (1325)²⁵, Bojszowach (1368)²⁶, Chełmie Wielkim[Śląskim] (1368)²⁷, Dzieckowicach (1368)²⁸ i Bieruniu (1440)²⁹.

W granicach diecezji krakowskiej Mysłowice pozostawały aż do 22 października 1811 r. W tym dniu biskup Andrzej Gawroński – herbu Rawa, jezuita³⁰, na drodze dekretu, delegował księciu-biskupowi wrocławskiemu Józefowi Krystianowi Hohenlohe-Waldenburg-Bartensteinowi jurysdykcję nad dekanatami: bytomskim i pszczyńskim³¹. Ten stan rzeczy potwierdziła zarówno bulla cyrkumskrypcyjna *Ex imposita nobis* („Naszą decyzją”) z 30 czerwca 1818 r.³², w której papież Piusa VII nakreślił nowe granice diecezji krakowskiej, jak

²¹ B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, T. 4, Kraków 2002, s. 25.

²² Zob. *Monumenta Polonae Vaticana*, T. 1: *Acta Camerae Apostolicae*, Vol. 1: 1207–1344, red. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 141–143. Por. A. Nowakowski, *Dzieje ustroju i prawa księstwa siewierskiego*, Warszawa 1992, s. 40; J. Rajman, *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków 2000, s. 66; J. Drabina, *Kult świętych w kościołach dekanatu bytomskiego w średniowieczu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, T. 1302, R. 2008 („Studia Religioznawcze”, z. 41), s. 37.

²³ J. Knossalla, *Das Dekanat Beuthen...*, s. 47; B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, s. 146, 189, 218, 255.

²⁴ J. Kurzeja, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie Oświęcim*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 27: 1979, z. 2, s. 15–37.

²⁵ D. Kostyra, A. Musialik, *Klimont matką kościołów*, Bieruń 2001.

²⁶ J. Kupka, *400-lecie Parafii Narodzenia Św. Jana Chrzciciela w Bojszowach*, Bojszowy [1997].

²⁷ *Monografia gminy i parafii Chełm Śląski*, red. J. Myszor, Chełm Śląski 2004.

²⁸ *Dzieckowice*, red. A. Liskowacka i R. Brom, Katowice 2005.

²⁹ J. Kudera, *Historia kościoła parafialnego w Bieruniu*, Bieruń 1996; I. Main, *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie Pszczyzna...*, s. 194; B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, s. 146.

³⁰ K.R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 209–214.

³¹ B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji krakowskiej*, cz. 3: *Czasy najnowsze*, Kraków 1998, s. 11.

³² Zob. W. Urban, *Ostatni etap dziejów Kościoła w Polsce przed nowym tysiącleciem (1815–1965)*, Rzym 1966, s. 261–263; S. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków 1980, s. 204–207, 311–315.

również bulla cyrkumskrypcyjna *De salute animarum* („O zbawienie dusz”) z 16 lipca 1821 r.³³, w której ten sam papież wyraźnie podkreślił, że

bezpośrednio Stolicy Apostolskiej poddany Kościół Biskupi diecezji wrocławskiej, składać się będzie z dotychczasowego terytorium (...), [a ponadto] z dekanatów: Bytom i Pszczyna odłączonych od diecezji krakowskiej³⁴.

W 1846 r. interesujący nas obszar znajdował się w granicach dwóch dekanatów: bytomskiego³⁵ – parafie w Dzieńkowicach i Myśłowicach, oraz mikołowskiego³⁶ – parafie w Bieruniu, Bojszowach, Chelmie Wielkim i Lędzinach³⁷, które wcześniej należały do dekanatu pszczyńskiego³⁸. Według obliczeń autora wymienione parafie zajmowały teren o powierzchni 195 km², czyli tyle, co obecna powierzchnia Katowic i Chorzowa.

Utworzenie dekanatu myśłowickiego i zmiany w jego strukturze parafialnej

Stale wzrastająca liczba ludności w dekanacie bytomskim w dobie gwałtownej industrializacji i urbanizacji³⁹ oraz powstanie nowych parafii wymusiły niejako dokonanie podziału tego dekanatu. Ksiądz-biskup wrocławski Henryk III Förster podpisał, 28 sierpnia 1868 r. dekret, na mocy którego z części wschodniej wspomnianego dekanatu bytomskiego został utworzony nowy dekanat myśłowicki (zob. wykres)⁴⁰. Warto sobie uświadomić, że jego początki

³³ Zob. A. Kopiczko, *Reorganizacja Kościoła katolickiego w Prusach na podstawie bulli „De saluteanimarum”*, [w:] *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, T. 12, red. J. Walkusz, Lublin 2013, s. 65–73.

³⁴ F. Maroń, *Proces kształtowania wschodniej granicy biskupstwa wrocławskiego...*, s. 242.

³⁵ Dekanat bytomski powstał prawdopodobnie w latach 1334–1342 w wyniku wydzielenia części parafii dekanatu sławkowskiego w diecezji krakowskiej. Zob. J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991, s. 8.

³⁶ Dekanat pszczyński powstał około 1350 r. z wydzielenia części parafii z dekanatu oświęcimskiego w diecezji krakowskiej. Zob. M. Wojtas, *Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego...*

³⁷ APBrz, ADM, Protocolla conventum decanatus Nicopoliensis 1849–1865, Protokół z 20 IV 1865 r. (bez sygn.).

³⁸ *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirksfürdas Jahr 1846* (dalej: SBB i rok wydania), Breslau 1846, s. 18, 81.

³⁹ Zob. W. Świątkiewicz, *Teologia i wybór. Socjologiczne studium religijności na Górnym Śląsku*, Katowice–Wrocław 1997.

⁴⁰ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myśłowickiego...*, s. 243.

były bliskie daty zwołania Soboru Watykańskiego I w 1869 r., upadku świeckiej władzy papieża w 1870 r. i Kulturkampf, czyli walki pruskiego państwa z Kościołem rzymskokatolickim, którego początek datuje się na rok 1871⁴¹.

Na czele dekanatu książe-biskup wrocławski postawił znanego społecznika, pięćdziesięcioletniego ks. Leopolda Markiejkę (zob. tabela 2), proboszcza w Bogucicach⁴². On i jego następcy do 1918 r. współpracowali z książe-biskupami komisarzami: ks. Bernardem Purkopem z Wielkich Piekar, ks. Edwardem Delochem z Królewskiej Huty, ks. Henrykiem Marxem z Miechowic, ks. Leopoldem Nerlichem z Wielkich Piekar, ks. Augustynem Schumannem ze Starego Bierunia, ks. Antonim Philippim z Łąki, ks. Wiktorem Schmidtem z Katowic, Franciszkiem Tyllą z Królewskiej Huty i ks. Janem Kapicą z Tychów⁴³.

Na terytorium dekanatu mysłowickiego, który miał wtedy powierzchnię 302 km², czyli 0,27% całkowitej powierzchni diecezji wrocławskiej⁴⁴, znalazło się 6 parafii – Świętego Szczepana w Bogucicach⁴⁵, świętej Marii Magdaleny w Chorzowie Starym⁴⁶, Wszystkich Świętych w Dzieńkowicach⁴⁷, Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach⁴⁸, Świętej Barbary w Królewskiej Hucie⁴⁹ i Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Mysłowicach⁵⁰ oraz kuracja Świętej Jadwigi Śląskiej w Roźdzeniu (Szopienicach)⁵¹. Pracą duszpasterską wśród 49 570 katolików (89,28% wszystkich mieszkańców dekanatu) zajmowało się dwudziestu dwóch kapłanów – co stanowiło 1,12% wszystkich duchownych diecezji

⁴¹ Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1999, s. 183–197.

⁴² B. Czaplicki, *Górnośląski duszpasterz ks. Leopold Markieška (1813–1882) i jego dzieła*, Lubliniec – Kokotek 2014.

⁴³ APBrz, ADM, Sprawy dekanackie, J. Kubis, *Das 50 jährige Bestehen des Archipresbyterats Myslowitz*, s. 3.

⁴⁴ W 1912 r. powierzchnia diecezji wrocławskiej wynosiła 108 733, 50 km². Zob. *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912 (tabela).

⁴⁵ *Parafia Bogucicka. Tradycja i współczesność*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 2000.

⁴⁶ J. Macha, *Monografia Starego Chorzowa, parafii św. Marii Magdaleny*, [w:] *Chorzów (Stary). Trzy historie*, Katowice 2007, s. I–XCV.

⁴⁷ Zob. przypis 28.

⁴⁸ A. Badura, *Parafia kochłowska i jej mieszkańcy w źródłach historycznych XVII i XVIII wieku*, [w:] *Materiały do dziejów Rudy Śląskiej*, red. P. Greiner, M. Lubina, Ruda Śląska 2007, s. 54–61.

⁴⁹ J. Chrzyszcz, *Fest-Schrift zur 50-jährigen Jubel-Feier der katholischen St. Barbara-Pfarrgemeinde in Königshütte O.-S.*, Königshütte 1902.

⁵⁰ J. Kudera, *Historia parafii mysłowickiej*, Mysłowice 1934.

⁵¹ F. Maroń, *Stulecie dekanatu mysłowickiego...*, s. 243–285.

wrocławskiej⁵² (porównaj wyniki w tabeli 1) – w tym sześciu proboszczów: wspomniany ks. Leopold Markiefka z Tarnowskich Gór, ks. Franciszek Kania z Mokrego⁵³, ks. Augustyn Wieloch z Gliwic⁵⁴, ks. Wiktor Schmidt z Raciborza⁵⁵, ks. Edward Deloch z Grodziska⁵⁶, ks. Edward Kleemann z Raciborza⁵⁷, a także kuratus ks. Konrad Stiborski (Ściborski) z Ostroga (Raciborza)⁵⁸ i prebendarz myślowicki ks. Leonard Schmitz Hustopeča koło Brna na Morawach⁵⁹ oraz jedenastu wikarych⁶⁰. Teren dekanatu był również miejscem zamieszkania przez 3243 protestantów (5,85%) i 2709 Żydów (4,87%)⁶¹.

Tabela 1. Dekanat myślowicki w latach 1869–1918

Rok	Liczba wiernych	Liczba parafii	Liczba duchownych	Liczba wiernych przypadająca na 1 kapłana
1869	54 709	7	18	3039
1871	61 418	7	19	3232
1887	114 403	8	17	6727
1891	134 867	9	19	7098
1895	155 063	10	24	6461
1897	175 452	12	23	7628

⁵² W 1912 r. w diecezji wrocławskiej było 1959 księży (1814 – diecezjalnych, 145 – zakonnych). Zob. *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912 (tabela).

⁵³ Z. Kapała, *Kania Franciszek Borgis*, [w:] *Chorzowski Słownik Biograficzny. Edycja nowa*, T. 1, red. Z. Kapała, Chorzów 2007, s. 170–172.

⁵⁴ SBB, 1869, s. 86.

⁵⁵ P. Newerla, *Schmidt Wiktor*, [w:] *Raciborzanie Tysiąclecia*, red. K. Gruchot, G. Wawoczny, Racibórz 2002, s. 140.

⁵⁶ M. Pater, *Deloch Edward* (hasło), [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 81–82.

⁵⁷ M. Zielniok, *Kleemann Edward* (hasło), [w:] *Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, red. A. Łysko, Pszczyzna 1995, s. 120.

⁵⁸ *Parafia św. Jadwigi w Szopienicach*; <http://www.encyklo.pl/> [dostęp: 30.04.2018].

⁵⁹ J. Kudera, *Historia parafii myślowickiej*, s. 158–160.

⁶⁰ Byli to księża: Tomasz Gbur z Bogucic, Alfred Grönouw z Raciborza, Jan Jordan z Raciborza, Emil Korus z Nysy, Paweł Łukaszczyk z Wachowa, Edward Maliske z Lewina Brzeskiego, Józef Michalski z Nakła, Henryk Neumann z Raciborza, Ignacy Nowak z Mochowa, Ryszard Stehr z Głogówka i Józef Wotzka ze Złotnik k. Opola. Zob. SBB 1869, s. 85–86.

⁶¹ Tamże, s. 13, 85–86.

Rok	Liczba wiernych	Liczba parafii	Liczba duchownych	Liczba wiernych przypadająca na 1 kapłana
1907	257 948	15	38	6788
1912	191 793	12	30	6393
1918	203 430	14	36	5651

Źródło: Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Mysłowicach-Brzezince (dalej skrót: APBrz), Akta Dekanatu Mysłowickiego (dalej skrót: ADM), Sprawy dekanackie, J. Kubis, *Das 50 jährige Bestehen des Archipresbyterats Myslowitz*, [Zalenze 1918], s. 3.

Pierwszej zmiany granic dekanatu mysłowickiego dokonał kardynał Jerzy Kopp, książę-biskup wrocławski. 1 kwietnia 1908 r. zmienił on przynależność parafii w Chorzowie Starym, Kochłowicach i Królewskiej Hucie, włączając je do nowo powstałego dekanatu królewsko-huckiego (od 1934 r. – dekanatu chorzowskiego)⁶². W 1912 r. – zgodnie z urzędowym zapisem – na obszar dekanatu składało się dwanaście parafii: w Brzezince, Bogucicach, Dębnie, Dzieńkowicach, Janowie, dwie w Katowicach – Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny oraz Świętych Apostołów Piotra i Pawła, w Michałkowicach, Mysłowicach, Siemianowicach i Załężu. Zamieszkało je łącznie 185 017 mieszkańców (porównaj dane z tabeli 1), to jest 173 464 katolików (88,96%), 452 greko-katolików (0,25%), 16 655 protestantów (8,57%) i 4205 Żydów (2,17%) oraz 241 (0,15%) osób bez określenia swojej wiary. W duszpasterstwie zaangażowanych było trzydziestu ośmiu duchownych, czyli dwunastu proboszczów, osiemnastu wikarych, dwóch kapelanów (szpitala) i zgromadzenia zakonnego), czterech katechetów oraz zakonnik i prebendarz⁶³.

Przez pięćdziesiąt lat istnienia dekanatu mysłowickiego zbudowano na jego terytorium 18 dużych kościołów, wiele probostw i domów zakonnych. „Duchowni pracowali tu wśród ludzi i maszyn przemysłowych” – zauważył ks. Józef Kubis. „W końcu to przemysł stał się niejako kołem zamachowym

⁶² Dekanat królewsko-hucki tworzyły parafie w Chorzowie, Chorzowie Batorym, Halembie, Kochłowicach, Królewskiej Hucie (św. Barbara i św. Jadwiga), Lipinach, Świętochłowicach i Wirku. Zob. *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1909*, Breslau 1909, s. 44–45; J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku...*, s. 10.

⁶³ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912, s. 156–160.

rozwoju parafii. Ale główne podziękowanie należało się katolickiemu ludowi górnośląskiemu, który zawsze był hojny wobec kościelnych inwestycji⁶⁴.

W następnym okresie dokonywano kolejnych podziałów dekanatu mysłowickiego. Ksiądz August Hlond, administrator apostolski przyznanego Polsce Górnego Śląska, 1 marca 1923 r. wydzielił z zachodniej części dekanatu mysłowickiego nowy dekanat katowicki, pozostawiając w jego dotychczasowych granicach parafie: Świętego Jana Chrzciciela w Bojszowach, Nawiedzenia NMP w Brzezince, Wszystkich Świętych w Dzieńkowicach i św. Anny w Janowie-Giszowcu i Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach, a dołączając do niego z dekanatu mikołowskiego parafie: Świętej Trójcy w Chełmie Wielkim i Świętego Klemensa w Łędzinach oraz lokalie: Matki Bożej Szkaplerznej w Imielinie, Świętego Józefa w Krasowach i Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nowym Bieruniu. Swoją decyzję uzasadnił on „sprawniejszą łącznością z parafianami”⁶⁵.

Pierwszego października 1931 r. do dekanatu mysłowickiego włączono parafię Świętego Bartłomieja w Bieruniu Starym⁶⁶; w 1946 r. – lokalie: Świętego Jana Chrzciciela w Cielmicach-Paprocanach, Świętej Anny w Mysłowicach-Brzęczkowicach i Świętego Urbana w Urbanowicach⁶⁷; w 1947 r. – kurację Chrystusa Króla w Hołdunowie; w 1949 r. – parafię Świętego Stanisława Kostki w Giszowcu-Szopienicach; w 1952 r. – kurację Świętego Jacka w Brzezince-Morgach⁶⁸; w 1957 r. – kurację MB Fatimskiej w Wesołej⁶⁹; w 1975 r. – parafię Niepokalanego Poczęcia NMP i Świętego Maksymiliana Kolbe w Mysłowicach-Janowie Miejskim⁷⁰; w 1980 r. – parafię Świętego Krzyża w Mysłowicach; 1981 r. – parafię Matki Bożej Częstochowskiej w Kosztowach⁷¹; w 1989 r. – parafię Ścięcia Świętego Jana Chrzciciela w Mysłowicach⁷² i w 1993 r. – parafię Ciała i Krwi Pańskiej w Mysłowicach-Ławkach⁷³.

⁶⁴ APBrz, ADM, Sprawy dekanackie, J. Kubis, *Das 50 jährige Bestehen des Archipresbyterats Myslowitz*, [Zalenze 1918], s. 4.

⁶⁵ Zob. tamże, Dekret ks. A. Hlonda z 1 III 1923 r.; Tamże, Pismo ks. A. Hlonda do ks. P. Winklera z 5 III 1923 r. Por. *Nowy dekanat katowicki*, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego”, R. 1: 1923, nr 1 (6 III), poz. 20, s. 3.

⁶⁶ Zob. APBrz, ADM, Sprawy dekanackie, Dekret bpa S. Adamskiego z 26 IX 1931 r. Por. *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Katowice 1932, s. 90.

⁶⁷ *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Katowice 1947, s. 70, 74.

⁶⁸ *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1953, s. 48.

⁶⁹ *Diecezja Katowicka*, Katowice 1958, s. 118.

⁷⁰ *Katalog Diecezji Katowickiej*, Katowice 1977, s. 153.

⁷¹ *Katalog Diecezji Katowickiej*, Katowice 1981, s. 178, 180.

⁷² *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 1993, s. 374.

⁷³ Tamże, s. 367.

Po II wojnie światowej dokonywano częstego uszczuplania terytorium dekanatu myślowickiego. Kurację w Cielmicach-Paprocach przesunięto do dekanatu mikołowskiego⁷⁴; w dekanacie tyskim, który powstał w 1955 r., znalazła się parafia urbanowicka⁷⁵; do dekanatu bieruńskiego, ustanowionego w 1969 r. – włączono parafie: nowobieruńską, starobieruńską, bojszowską, chełmską, hołdunowską, imielińską i lędzińską, zaś w tym samym roku w granicach dekanatu Katowice-Wschód znalazły się parafie: Świętego Stanisława Kostki w Giszowcu, Świętej Anny w Janowie i Świętej Jadwigi w Szopienicach⁷⁶.

Jak zmieniały się proporcje wyznaniowe ludności dekanatu myślowickiego? W 1930 r. dekanat myślowicki liczył 71 623 katolików (96,20%), 2 390 protestantów (3,21%), 410 Żydów (0,56%) i 25 (0,03%) osób, które nie określiły swojego wyznania⁷⁷. Liczby te stale zmieniały się, bo już w 1934 r. mieszkało na jego obszarze 80 599 katolików (96,40%), 11 greko-katolików (0,01%), 2 490 protestantów (2,98%), 488 Żydów (0,59%) i 17 (0,02%) osób „bez określonego wyznania”⁷⁸, zaś w 1947 r. było tam 84 518 katolików (98,44%), 3 greko-katolików (0,01%), 1 287 protestantów (1,50%), 7 Żydów (0,01%) i 41 (0,04%) osób bez deklaracji wyznaniowej⁷⁹. Wyliczenia dokonane przez księży w 1955 r. wskazywały na obecność 92 429 katolików⁸⁰. Kolejne kościelne obliczenia z 1981 r. podały tylko liczbę ludności – w dekanacie myślowickim zamieszkiwało 61 290 osób⁸¹. Podobnie w 1993 r. – w na tym terenie było 74 434 katolików⁸². Niewiele zmieniło się w 2001 r. – dekanat zamieszkiwało 72 890 osób⁸³. W 2015 r. było w dekanacie myślowickim 70 065 katolików⁸⁴, czyli 4,89% wszystkich katolików w archidiecezji katowickiej (1 430 000)⁸⁵. Warto podkreślić, że ten wynik potwierdziły spisy Głównego Urzędu Statystycznego⁸⁶.

⁷⁴ *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1953, s. 48–49.

⁷⁵ *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Katowice 1970, s. 218.

⁷⁶ Tamże, s. 51–57, 108–110.

⁷⁷ *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Katowice 1930, s. 83.

⁷⁸ *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Katowice 1934, s. 66–70.

⁷⁹ *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Katowice 1938.

⁸⁰ *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1955, s. 57–63.

⁸¹ *Katalog Diecezji Katowickiej*, Katowice 1981, s. 175–182.

⁸² *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, s. 357–376.

⁸³ *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2001, s. 337–350.

⁸⁴ *Jubileuszowy Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, cz. 1, Katowice 2015, s. 501, 503, 506, 508, 511, 513, 515, 517, 519, 522, 524, 526.

⁸⁵ *Konferencja Episkopatu Polski. Informator*, Warszawa 2014, s. 185.

⁸⁶ Główny Urząd Statystyczny, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2013 r. Informacje i opracowania statystyczne*, Warszawa 2013, s. 25.

Odnosnie do powierzchni dekanatu myślowickiego, która zmieniała się w ciągu stu pięćdziesięciu lat, to obecnie wynosi ona 66 km², co stanowi 2,82% z 2333 km² całkowitej powierzchni archidiecezji katowickiej⁸⁷.

W 2018 r. do dekanatu myślowickiego należało 12 parafii. Z centrum miasta Myślowice były to parafie: Krzyża Świętego, Najświętszego Serca Pana Jezusa i Ścięcia Świętego Jana Chrzciciela, zaś z jego dzielnic należały do niego parafie: Brzezinka – Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, Brzęczkowice – Matki Bożej Bolesnej, Dzieńkowice – Wszystkich Świętych, Janów Miejski – Niepokalaniego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i Świętego Maksymiliana Kolbego, Kosztowy – Matki Bożej Częstochowskiej, Krasowy – Świętego Józefa, Ławki – Ciała i Krwi Pańskiej, Morgi – Świętego Jacka i Wesoła – Matki Bożej Fatimskiej⁸⁸.

W roku obchodów 150-lecia dekanatu wspólnotami parafialnymi kierowali księża proboszczowie: Piotr Grzegorz Płonka (Krzyża Świętego w Myśłowicach), Krzysztof Kasza z Pszczyny (Najświętszego Serca Pana Jezusa w Myśłowicach), Rafał Ryszka (dziekan) z Imielina (Ścięcia Świętego Jana Chrzciciela w Myśłowicach), Andrzej Hoinkis z Miedznej (Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Brzezince), Grzegorz Wita z Rybnika (Matki Bożej Bolesnej w Brzęczkowicach), Klaudiusz Pauly z Kozłowej Góry (Wszystkich Świętych w Dzieńkowicach), Andrzej Hnida z Rydułtów (Niepokalaniego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i Świętego Maksymiliana Kolbego w Janowie Miejskim), Jan Emanuel Sołtysik z Bytomia-Łagiewnik (Matki Bożej Częstochowskiej w Kosztowach), Józef Panek z Bierunia Starego (Świętego Józefa w Krasowach), Stanisław Achtelik z Łędzin (Ciała i Krwi Pańskiej w Ławkach), Mirosław Dubiel z Rybnika (Świętego Jacka w Morgach) i Krzysztof Smółka z Rybnickiej Kuźni (Matki Bożej Fatimskiej w Wesołej)⁸⁹.

Osiemnasto- i dziewiętnastowieczne przemiany gospodarcze, społeczne i narodowe na obszarze dekanatu myślowickiego

W XVIII wieku większa część terytorium, na którym powstał dekanat myślowicki, pokrywała się z ówczesnym majoratem myślowickim⁹⁰, poło-

⁸⁷ H. Olszar, *Zespolenie modlitwy i pracy. 25 lat Metropolii Katowickiej, czyli Górnośląskiej*, Katowice 2017, s. 27.

⁸⁸ *Jubileuszowy Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, s. 147.

⁸⁹ *Księża Archidiecezji Katowickiej*; <http://archidiecezjakatowicka.pl/ksiazd/> [dostęp: 23.05.2018].

⁹⁰ J. Kudera, *Historia parafii myślowickiej*, s. 18.

żonym między rzekami: Białą i Czarną Przemszą, Brodnicą i Kłodnicą. Jak pisze ks. Franciszek Maroń, „do tego *państewka* należały Mysłowice z koloniami Piasek i Janów, Brzezinka, Brzęczkowice, Roździeń, Szopienice, Bogucice z Zawodziem, Katowice z Brynowem i Katowicką Hałdą oraz Załęże”⁹¹. Pierwsze wzmianki o powolnej industrializacji okolic Mysłowic pochodzą z 1781 r. i związane są z wydobywaniem węgla kamiennego. Na większą skalę rozwinęło się kopalnictwo tego surowca po nabyciu majątku myśłowickiego przez rodzinę von Thiele-Winklerów w 1838 r. Dwadzieścia siedem lat później doprowadzili oni do scalenia kilku mniejszych szybów w jedną Kopalnię Węgla Kamiennego „Mysłowice”. W chwili powstania dekanatu myśłowickiego czynne kopalnie znajdowały się we wszystkich jego parafiach. Obok nich powstawały huty żelaza i cynku („Laurahütte”, „Wilhelmina”, „Gische”), należące do koncernów: VereinigteKönigs- und Laurahütte oraz Giesche. Rozwój przemysłu ciężkiego pociągnął za sobą duże zmiany w krajobrazie: nad okolicą górowały szyby kopalniane i budowle produkcyjne; powstawały nasypy kolejowe i drogowe, hałdy, nieużytki rolne, zapadliny i stawy; pojawiały się chmury gęstego, trującego dymu. Teren dekanatu pokrył się gęstą siecią kolejową i drogową, co umożliwiało jego mieszkańcom wyjazdy do pobliskiego Krakowa i dalekiej Warszawy, Wrocławia i Berlina oraz pielgrzymowanie do Kalwarii Zebrzydowskiej i Piekar, na Jasną Górę w Częstochowie i na Górę św. Anny, a nawet do Rzymu⁹².

Uprzemysłowienie obszaru Mysłowic, Katowic i Chorzowa sprawiło, że we wspólnotach parafialnych, tworzących dekanat myśłowicki, pojawili się „obcy”, którzy poszukiwali pracy w zakładach górniczych i hutniczych. Byli to najpierw sprowadzeni z zachodniej Europy wykwalifikowani robotnicy, którzy jednak szybko porzucali pracę z powodu odczuwalnej „obcości” i wracali do ojczy- stych stron. Znacznie lepiej przystosowali się do trudnych warunków życia nad Przemszą, Brynicą i Kłodnicą robotnicy z odległych rejonów Opolszczyzny, Wielkopolski i Pomorza oraz bliższych terenów Małopolski Zachodniej i Zagłę- bia Dąbrowskiego. Wszystkich „przybyszów” łączyła wspólnota wyznaniowa, językowa, kulturalna i obyczajowa oraz niska stopa życiowa. Jak się okazało, „tubylcy” byli jednak od nich pilniejsi, wytrzymalsi, zręczniejsi i bardziej zaradni. Ponadto – w odróżnieniu do „przybyszów” – byli oni przywiązani do rodziny i swojej małej ojczyzny, wytworzonej w niej swojskiej kultury i okazy- wania szczerzej pobożności⁹³. Górnicy byli tu od wieków gorliwymi czcicielami swej patronki, św. Barbary, zaś hutnicy – św. Floriana; rolnicy i ogrodnicy wzywali pomocy św. Izydora Oracza i św. Urbana.

⁹¹ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myśłowickiego...*, s. 244.

⁹² Tamże, s. 244–246.

⁹³ Zob. I. Bukowska-Floreńska, *Rodzina na Górnym Śląsku*, Katowice 2007.

W momencie powstania dekanatu myślowickiego już połowa jego mieszkańców utrzymywała się z pracy w przemyśle ciężkim. Blisko sto pięćdziesiąt tysięcy z nich pracowało w górnictwie. Koniunktura na rynku zbytu oraz widzimisię pracodawców wpływały zasadniczo na ich płace, które były niskie. Około 80% ludności żyło w skrajnej nędzy i opłakanych warunkach mieszkaniowych. W późniejszych latach właściciele kopalń i hut zaczęli wznosić budynki o charakterze koszarowym lub osiedla, jak na przykład „Nikiszowiec”⁹⁴ i „Giszowiec”⁹⁵. W trudzie miłosierdzia na czoło wysunął się ks. Ludwik Markiefka (Markefka), pierwszy dziekan dekanatu myślowickiego. W Bogucicach założył on największy i najlepiej prowadzony na Górnym Śląsku sierociniec imienia Matki Bożej Bolesnej (1858) oraz zakład leczniczy kierowany przez bonifratrów (1874), przeznaczony dla górników i hutników bez względu na wyznanie. Z kolei w Myśłowicach z jego inicjatywy odbudowano przytułek dla ubogich imienia św. Ludwika Marii Grignon de Montforta (1863)⁹⁶.

Rekompensaty finansowe, zapłacone przez Francję po przegranej wojnie z lat 1870–1871, przyczyniły się do boomu gospodarczego w cesarstwie niemieckim. Z tego powodu w ciągu następných czterdziestu lat ludność dekanatu myślowickiego wzrosła prawie o trzysta procent. Dla niej tworzono nowe osiedla, wznoszone kosztem terenów rolnych. Według obliczeń Pawła Rybickiego w latach 1870–1910 przeciętna liczba urodzin była wyższa od zgonów o dwadzieścia osób. Na ten wynik wpływała zarówno imigracja z różnych miejscowości położonych między Wisłą a Odrą, jak i emigracja „na saksy” do Westfalii, gdzie obowiązywał już osmiogodzinny dzień pracy i zarobki były o 50% wyższe. W 1881 r. na Górnym Śląsku pracownicy cynkowni zarabiali około sześćset marek, czyli o sto marek więcej od górników i o czterdzieści marek więcej od hutników⁹⁷.

Pod koniec XIX wieku język polski w miejscowościach dekanatu myślowickiego pozostał już tylko w rodzinie i kościele. Ksiądz Franciszek Maroń zestawił porządek Mszy świętych w dekanacie myślowickim w 1899 r. Były one celebrowane po polsku o godz. 7.00 i 10.00 w Bogucicach, o godz. 7.00 i 9.30 w Chorzowie Starym, o godz. 7.30 i 10.00 w Dębnie, o godz. 10.00 w Dziekowicach, o godz. 6.00 i 10.30 w Katowicach, o godz. 6.30 i 10.00 w dwóch parafiach Królewskiej Huty (Świętej Barbary i Świętej Jadwigi Śląskiej), o godz. 6.00 i 10.00 w Lipinach, o godz. 7.00 i 10.30 w Myśłowicach, o godz. 6.00 i 10.00

⁹⁴ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myślowickiego...*, s. 249–250.

⁹⁵ Zob. M. Szejnert, *Czarny ogród*, Kraków 2007.

⁹⁶ M. Pater, *Markiefka (Markefka) Leopold* (hasło), [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 257–258.

⁹⁷ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myślowickiego...*, s. 260–261.

w Rożdzeniu i o godz. 10.00 w Świętochłowicach. „Zniemczenie” było widoczne w parafiach wielkomejskich i w skupiskach przemysłowych, gdzie dzieci przystępujące do Pierwszej Komunii Świętej skłaniały rodziców – pod wpływem szkoły – do zgłoszenia ich na niemiecki kurs przygotowawczy⁹⁸.

Górnoślązacy potrafili zakładać i pielęgnować liczne instytucje kościelne i społeczne. Tworzyli Związki Wzajemnej Pomocy, Kasy Chorych, Kasy Pogrzebowe, Kasy Inwalidzkie, Towarzystwa św. Ałojzego⁹⁹, Katolickie Towarzystwa Robotników, Towarzystwa Czytelni Ludowych¹⁰⁰, Banki Raiffeisena, Towarzystwa Gimnastyczne „Sokół”¹⁰¹, Kółka Śpiewacze i Kasyna¹⁰², które były również odpowiedzią na pruski Kulturkampf Otto von Bismarcka, godzący nie tylko w język polski, ale i w Kościół katolicki, który był oparciem dla kultury duchowej społeczności śląskiej¹⁰³. Był to także czas budowania pierwszych kościołów: w Królewskiej Hucie – pw. św. Barbary (1864), św. Jadwigi (1874) i św. Józefa (1907), Załężu (1900) i Katowicach – pw. św. Apostołów Piotra i Pawła (1902), Lipinach (1872), Wielkich Hajdukach i Świętochłowicach – pw. św. Apostołów Piotra i Pawła (1891); zastępowania dotychczasowych ciasnych budynków sakralnych obszernymi świątyniami, dostosowanymi do wielkości parafii: w Bogucicach (1894), Katowicach – pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (1870), Chorzowie Starym (1892), Dębie (1902), Dzieńkowicach (1888) i Rożdzeniu (1887) lub ich rozbudowania, jak w Lipinach (1888) i pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie (1895), a nawet budowania obok starej świątyni kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach (1895)¹⁰⁴.

⁹⁸ Tamże, s. 264–265.

⁹⁹ Tamże, s. 247–249, 261, 263, 266.

¹⁰⁰ Zob. J. Kisielewski, *Światła w mroku. Pięćdziesiąt lat pracy Towarzystwa Czytelni Ludowych 1880–1930*, Poznań 1930.

¹⁰¹ Zob. W. Ogrodziński, *Dzieje dzielnicy śląskiej „Sokoła”, Związek Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, Katowice 1937*. Por. M. Ponczek, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Górnym Śląsku. Zarys dziejów 1895–1939*, Katowice 1987.

¹⁰² Zob. J. Fojcik, *Materiały do dziejów ruchu śpiewaczego na Śląsku*, Katowice 1961.

¹⁰³ E. Sapia-Drewniak, *Działalność oświatowa polskich towarzystw na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX stulecia*, SPI, T. 19: 2016, z. 2 s. 49–50.

¹⁰⁴ F. Maroń, *Stulecie dekanatu mysłowickiego...*, s. 268–269.

Wykres. Powstanie i podział dekanatu mysłowickiego

Źródło: B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, T. 4, Kraków 2002, s. 145; J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991, s. 10.

Tabela 2. Dziekani dekanatu mysłowickiego w latach 1868–2018

Lp.	Nazwisko i imię kapłana	Data i miejsce urodzenia	Miejsce studiów i data święceń	Proboszcz	Data i miejsce śmierci	Lata pełnienia funkcji dziekana
1.	Markiefka Leopold	10 XI 1813 Tarnowskie Góry	WTKUW 31 III 1838	Bogucice	24 V 1882 Bogucice	1868–1882
2.	Kania FranciszekBorgiasz	7 X 1818 Mokre	WTKUW 28 X 1841	Chorzów Stary	1 I 1900 Chorzów Stary	1883–1890
3.	Michalski Józef	31 XII 1834 Nakło Śląskie	WTKUW 4 VII 1863	Lipiny	23 VI 1893 Świątchłowie	1890–1893
4.	Schmidt Wiktor	4 I 1841 Racibórz	WTKUW 28 VI 1864	Katowice (Niepokalanego Poczęcia NMP)	2 IV 1917 Katowice	1893–1916
5.	Kubis Józef	15 VII 1867 Kujakowice Dolne	WTKUW 23 VI 1891	Załęże	1 XI 1942 Głuchołazy	1916–1923
6.	Winkler Paweł	6 III 1873 Byczyna	WTKUW 23 VI 1896	Chełm Śląski	1 VI 1931 Chełm Śląski	1923–1926
7.	Kudera Jan	18 VI 1872 Mysłowice	WTKUW 22 VI 1901	Brzezinka	19 XI 1942 Bieruń Stary	1926–1940
8.	Wodarz Jan	3 III 1881 Falkowice	WTKUW 23 VI 1906	Krasowy	19 XI 1961 Krasowy	1943–1957
9.	Wojtek Wiktor	18 XII 1893 Stare Gliwice	WTKUW 22 VI 1919	Chełm Śląski	16 IX 1975 Mikołów	1957–1964
10.	Maroń Franciszek	28 III 1904 Kielcza	WTUJ 26 VI 1929	Brzęczkowice	31 I 1984 Brzęczkowice	1964–1969
11.	Rychlikowski Augustyn	2 IX 1930 Radlin I -Obszary	WTUJ 5 VI 1955	Mysłowice (NSPJ)	6 XII 1999 Katowice – Ochojec	1969–1978
12.	Bednorz Paweł	30 VI 1936 Imielin	WSSD 25 VI 1961	Janów Miejski	16 XII 1996 Tychy	1978–1984

Lp.	Nazwisko i imię kapłana	Data i miejsce urodzenia	Miejsce studiów i data święceń	Proboszcz	Data i miejsce śmierci	Lata pełnienia funkcji dziekana
13.	Gulba Gerard	28 IV 1941 Piekary Śląskie	WSSD 5 VI 1966	Mysłowice (NSPJ)	-	1984–2002
14.	Kasza Krzysztof	17 XII 1957 Pszczyna – Stara Wieś	WSSD 31 III 1983	Janów Miejski, Mysłowice (NSPJ)	-	2003–2013
15.	Ryszka Rafał	27 IX 1955 Imielin	WSSD 8 IV 1982	Mysłowice (Ścięcia św. Jana Chrzyciela)	-	2013–

WTKUW – Wydział Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego; WTUJ – Wydział Teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie; WSSD – Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie/Katowicach.

Źródło: Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Mysłowicach-Brzezince (dalej: APBrz), Akta Dekanatu Myśłowickiego (dalej: ADM), Sprawy dekanackie, J. Kubis, *Das 50 jährige Bestehen des Archipresbyterats Myslowitz*, [Zalenze 1918]; Tamże, *Dekret ks. A. Hlonda z 5 III 1923* (ks. P. Winkler); Tamże, *Pismo ks. A. Hlonda do ks. J. Kudery z 22 III 1926 r.*; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1902*, Breslau 1902; *Verzeichnis der Dienststellen und Priester im Bistum Kattowitz (stand 1.12.1943)*, „Amtsblatt für das Bistum Kattowitz”, R. 1943, nr 13, poz. 146, s. 50a; *Diecezja Katowicka*, Katowice 1958, s. 111; *Katalog Diecezji Katowickiej*, Katowice 1977, s. 149; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Katowice 1981, s. 175; *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 1993, s. 356; *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 1995, s. 285; *Dekanat Mysłowice. Historia i współczesność*, „Pod opieką Maryi i św. Jana Chrzyciela”, R. 2018, s. 2–7.

Wielkie wojny i czasy przełomu w dekanacie myśłowickim

W latach 1914–1922 księża dekanatu myśłowickiego zbierali się na konferencjach w Domu Związkowym przy kościele mariackim w Katowicach. Na inauguracyjnym spotkaniu 14 września 1914 r. przyjęli oni deklarację o pozostaniu w parafiach „bez względu na dalszy rozwój wypadków”. Duszpasterze ograniczyli swoją działalność do „ścisłych usług duszpasterskich” ze względu na „surowy reżim wojskowy”. Symptomami Wielkiej Wojny okazały się:

aprowizacja, śmiertelność wśród dzieci, zaciąg do wojska (nawet górników i hutników) i grabież dzwonów¹⁰⁵.

29 maja 1917 r. – szesnaście dni po pierwszym objawieniu maryjnym w portugalskiej Fatimie – na zebraniu kapłanów dekanatu myślowickiego w Katowicach, poszerzonym z inicjatywy ks. Jana Kapicy o „wybitniejszych działaczy duchownych”, przyjęto deklarację podkreślającą potrzebę wspólnej pracy oświatowej dla ludu polskiego w ramach powołania Towarzystwa Oświaty na Śląsku im. św. Jacka i wyrażającą nadzieję, że taka współpraca może utorać drogę do politycznej zgody. Wkrótce organizatorzy Towarzystwa opracowali własny program działania, polegający na wydawaniu książek i czasopisma „Głosy znad Odry”, pielęgnowaniu śpiewu, zakładaniu czytelni ludowych, utworzeniu muzeum polskiego na Śląsku i założeniu biblioteki¹⁰⁶.

15 listopada 1918 r., cztery dni po zakończeniu Wielkiej Wojny, duchowni dekanatu myślowickiego gościli w Katowicach prezydenta rejencji opolskiej Waltera von Miquela, z którym dyskutowali o równouprawnieniu katolików i ewangelików. Miquel, zażarty wróg Polaków, wypowiadał się „mgliście” i usłyszał wtedy głośne „za późno” – *zu spät*, wypowiedziane w imieniu duchowieństwa przez ks. Ludwika Skowronka, proboszcza z Bogucic¹⁰⁷.

Z chwilą zakończenia wojny i klęski Niemiec teren dekanatu myślowickiego ogarnęły strajki – najostrzejszy przebieg miały starcia przy Kopalni Węgla Kamiennego „Myślowice”, gdzie byli zabici i ranni. Potem nastąpiły trzy powstania śląskie i walka plebiscytowa zakończona podziałem Górnego Śląska¹⁰⁸. 20 czerwca 1922 r. Myślowice witały wkraczające do miasta wojska polskie dowodzone przez generała broni Stanisława Szeptyckiego¹⁰⁹.

W okresie międzywojennym dekanat myślowicki stał się integralną częścią administracji apostolskiej na Górnym Śląsku i diecezji śląskiej (katowickiej). Działem zawodowym najliczniej reprezentowanym w parafiach dekanatu pozostał przemysł. Robotnicy zdominowali wykonywane zawody

¹⁰⁵ Tamże, s. 271.

¹⁰⁶ Zob. J. Reiter, *Towarzystwo Oświaty na Śląsku im. św. Jacka*, Opole 1968.

¹⁰⁷ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myślowickiego...*, s. 272.

¹⁰⁸ W. Dąbrowski, *Górny Śląsk w walce o zjednoczenie z Polską (Źródła i dokumenty z lat 1918–1922)*, Katowice 1923, s. 14–15; K. Smogorzewski, *Sprawa Górnego Śląska na konferencji pokojowej w Paryżu*, Katowice 1935; *Problem polsko-niemiecki w traktacie wersalskim*, red. J. Pajewski, Poznań 1933; S. Michalkiewicz, *Zjednoczenie Górnego Śląska z Rzeczpospolitą*, [w:] *60-lecie powstań śląskich*, Katowice 1981; G. Łukomski, *Walka o kresy zachodnie 1918–1921. (Szkice historyczne)*, Kościan 1991, s. 15–16; S. Kutrzeba, *Polska Odrodzona 1914–1939*, Kraków 1988, s. 161–163.

¹⁰⁹ Zob. A. Sulik, *Historia Myślowic do 1922 roku*, Myślowice 2000; Tenże, *Historia Myślowic 1922–1945*, Myślowice 2011.

w Bieruniu Nowym (65%), Bieruniu Starym (75%), Brzezince (96%), Imielinie (50%), Janowie-Giszowcu (90%), Krasowach (80%) i Myśłowicach (72%). Pozostałe cztery parafie dekanatu: Bojszowy, Chełm Śląski, Dzieckowice i Łędziny, zachowały swój charakter rolniczy¹¹⁰. Znakiem szczególnym tego okresu stał się udział wiernych dekanatu – mimo wielu codziennych zajęć – w działalności kościelnych bractw i stowarzyszeń o charakterze misyjnym, społeczno-kulturalno-wychowawczych, abstynenckim i charytatywnym. W 1936 r. aż 10 431 osób należało do dwudziestu pięciu parafialnych organizacji dla dzieci, młodzieży i dorosłych. W 1935 r. księża dekanatu myśłowickiego przedstawili w jednym zestawie statystycznym osiągnięcia swojej pracy duszpasterskiej za okres dwunastu lat (zob. tabela 3)¹¹¹. Według ich rachuby w parafiach dekanatu w latach 1923–1934 rozdano 5 151 765 Komunii Świętych; ochrzczono 26 357 dzieci i dorosłych, zawarto 7 837 małżeństw katolickich (98,9%)¹¹², pogrzebano 12 549 zmarłych (6552 dorosłych i 5997 dzieci), wybierzmowano 30 930 osób. Śluby zakonne złożyło 19 mężczyzn i 43 kobiety; stan kapłański w ramach diecezji śląskiej (katowickiej) przyjął 19 diakonów. W rekolekcjach zamkniętych i półzamkniętych brało udział 2 271 wiernych. W czytelnictwie prasy katolickiej prym wiedli abonenci „Gościa Niedzielnego” (2384) przed czytelnikami „Sonntagsbote” (425) i „Głosu Misji Wewnętrznej” (204).

Tabela 3. Praca duszpasterska w dekanacie myśłowickim od 1923 do 1934 r.

A

Parafia	Liczba katolików w roku		Wzrost w procentach	Liczba innowierców	Konwersje	Apostazje
	1923	1934				
Bieruń Nowy	1750	2621	50	26	-	-
Bieruń Stary	6676	7293	20	-	3	-
Bojszowy	2450	2781	13	12	1	-
Brzezinka	5857	6476	10	148	2	5
Chełm Wielki	3040	4328	42	18	2	4
Dzieckowice	1600	2330	45	6	-	-
Imielin	3750	5302	41	231	-	-

¹¹⁰ Por. A. Karkosz, *Duszpasterstwo w dekanacie myśłowickim...*, s. 76–77.

¹¹¹ APBrz, ADM, Okólniki (bez sygn.).

¹¹² Wynik jest zgodny z obliczeniem diakona Alberta Karkosza. Zob. A. Karkosz, *Duszpasterstwo w dekanacie myśłowickim...*, s. 122–123, 125, 148–149.

Parafia	Liczba katolików w roku		Wzrost w procentach	Liczba innowierców	Konwersje	Apostazje
	1923	1934				
Janów- -Giszowiec	17438	17795	19	677	15	6
Krasowy	4540	4839	6	69	2	-
Lędziny	4230 (w 1927 r.)	4418	4	724	3	-
Mysłowice	23000 (w 1927 r.)	25326	10	1084	-	-

B

Parafia	Liczba Komunii Świętych			
	1923	1934	wielkanocna w 1934 r.	ogólna w latach 1923–1934
Bieruń Nowy	6980	16 693	6422	145 200
Bieruń Stary	20 500	41 000	4286	376 420
Bojszowy	14 231	22 557	5400	23 500
Brzezinka	24 531	43 732	13 086	387 543
Chełm Wielki	24 426	53 447	18 354	287 713
Dzieńkowice	13 767	26 919	2305	173 444
Imielin	20 917	39 088	3296	348 965
Janów-Giszowiec	59 274	81 440	30 638	911 498
Krasowy	48 610	73 850	8820	598 254
Lędziny	19 406	28 907	7650	312 000
Mysłowice	78 876	161 105	60 991	1 587 228

C

Parafia	Liczba chrztów świętych				
	1923	1934	Ogólna w latach 1923–1934		
			ślubnych	nieślubnych	razem
Bieruń Nowy	68	75	908	41	949
Bieruń Stary	182	223	2381	151	2532

Parafia	Liczba chrztów świętych				
	1923	1934	Ogólna w latach 1923–1934		
			ślubnych	nieślubnych	razem
Bojszowy	114	112	1142	60	1202
Brzezinka	238	185	2322	70	2392
Chełm Wielki	142	121	1480	63	1543
Dzieckowice	68	60	778	43	821
Imielin	182	131	1917	61	1978
Janów-Giszowiec	466	287	4169	232	4401
Krasowy	155	160	1546	56	1602
Lędziny	175	117	1470	64	1534
Mysłowice	678	528	6991	502	7403

D

Parafia	Liczba ślubów				
	1923	1934	ogólna w latach 1923–1934		
			rzymsko-katolickich	mieszanych	cywilnych
Bieruń Nowy	17	14	211	3	1
Bieruń Stary	52	86	787	-	1
Bojszowy	27	30	287	-	-
Brzezinka	43	61	626	1	1
Chełm Wielki	30	28	378	-	1
Dzieckowice	17	12	229	-	2
Imielin	36	47	490	2	-
Janów-Giszowiec	134	220	1797	24	4
Krasowy	42	45	473	-	-
Lędziny	49	53	472	-	2
Mysłowice	167	180	2087	46	3

E

Parafia	Liczba pogrzebów w latach 1923–1934		Liczba bierzmowanych w latach 1923–1934	Liczba powołanych			Rekolekcje		Liczba abonentów		
	dorosłych	dzieci		zakonnicy	zakonnice	prezbiterzy	zam.	pół-zam.	„Gość Niedzielny	„Sonntagsbote”	„Głos Misji Wewnętrznej”
Bieruń Nowy	145	169	790	-	-	1	25	30	90	7	9
Bieruń Stary	683	548	2358	-	-	2	50	70	150	4	20
Bojszowy	309	268	1040	-	-	-	60	80	66	2	15
Brzezinka	521	516	2853	3	3	2	30	50	105	3	15
Chełm Wielki	451	372	1634	2	3	-	225	600	215	9	20
Dzieńkowice	173	217	1006	1	1	-	40	340	30	-	10
Imielin	380	436	1730	-	-	-	10	30	89	1	3
Janów-Giszowiec	1034	966	6216	12	22	4	38	300	437	188	41
Krasowy	335	376	1856	1	5	4	7	110	175	5	14
Lędziny	324	340	1619	-	2	-	30	20	127	6	7
Mysłowice	2197	1789	9828	-	7	6	126	-	900	200	50

Źródło: Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Mysłowicach-Brzezince, Akta Dekanatu Mysłowickiego, Okólniki, Tabela pracy duszpasterskiej w dekanacie myślowickim za czas od 1923 r. do 1934 r. (bez sygn.).

W dekanacie myślowickim nie brakowało też cieni życia religijnego, o których pisał ks. August Hlond, że były one wynikiem braku „ojcowskiej powagi, dobrej szkoły i należytej opieki”¹¹³. Okres międzywojenny przyniósł dwa wielkie kryzysy gospodarcze, przeplatane innymi, bardziej lub mniej dotkliwymi uciążliwościami. To był czas szczególnego uaktywnienia się dobroczynności

¹¹³ F. Maroń, *Stulecie dekanatu myślowickiego...*, s. 277.

Kościół, jako jego konstytutywnego zadania, obok głoszenia słowa i posługiwania sakramentalnego. Kształt oraz forma owej dobroczynności zależała od potrzeb i zagrożeń społecznych. Stale jednak w polu widzenia Kościoła byli biedni, chorzy, więźniowie, bezdomni, wdowy, sieroty i podróżujący. Proboszczowie otwierali ochronki i świetlice; wspierali szkołę; przychodzili z pomocą bezrobotnym – zwłaszcza w dobie kryzysu gospodarczego lat trzydziestych¹¹⁴. Duchowni tworzyli nowy regulamin *taxa iurastolae*, czyli opłat za „usługi” duszpasterskie, dostosowany do warunków życia swoich parafian (tabela 4)¹¹⁵. Wspierali również nauki teologiczne – w 1938 r. na rozwój Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego parafia w Bojszowach przekazała 55 złotych i 85 groszy¹¹⁶.

Tabela 4. Opłaty za czynności duszpasterskie w dekanacie myśłowickim w 1936 r.

A. Iura stolea

Czynność duszpasterska	Opłata w złotych	Czynność duszpasterska	Opłata w złotych
Zapowiedzi	1–15	Uroczysty pogrzeb dorosłego	9–300
Ślub	3–45	Cichy pogrzeb osoby poniżej 18 lat	0,80–22
Srebrne gody połączone z uroczystym nabożeństwem	3–45	Uroczysty pogrzeb osoby poniżej 18 lat	6–200
Srebrne gody połączone z cichą Mszą świętą	-	Zalecki na cały rok	6–15
Wywód	0,50–7,50	Cichy pogrzeb dziecka do 7 lat	0,60–16
Chrzest święty	1–21	Uroczysty pogrzeb dziecka do 7 lat	3–100
Benedictio post partum	0,50–7,50	Pogrzeb dziecięcy do 6 tygodni	0,50–15
Cichy pogrzeb dorosłego	1–30	Metryka/zaświadczenie	0,50–2

¹¹⁴ Por. A. Karkosz, *Duszpasterstwo w dekanacie myśłowickim...*, s. 146.

¹¹⁵ APBrz, ADM, Sprawy dekanackie, Sprawozdanie ze spotkania dekanalnego w Brzezince z 10 XII 1936 r.

¹¹⁶ APBrz, ADM, Różne dokumenty, *Sprawozdanie ze zbiórki na rzecz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w 1938 r.* [Lublin 1938], s. 20.

B. Msze święte

Czynność duszpasterska	Oplata w złotych dla księdza	Czynność duszpasterska	Oplata w złotych dla księdza
Cicha Msza święta	5	Śpiewana Msza święta po godz. 10.00	11
Cicha Msza święta w godz. 8.00–10.00	7	Śpiewana Msza święta z asystą	10
Cicha Msza święta po godz. 10.00	8,50	Śpiewana Msza święta z asystą w godz. 8.00–10.00	12
Śpiewana Msza święta	7	Śpiewana Msza święta z asystą Po godz. 10.00	15
Śpiewana Msza święta w godz. 8.00–10.00	8.50	Dla każdego asystującego księdza	4

C. Śluby

	Oplata w złotych		Oplata w złotych
Organista	1–14	Ponad 6 świec – za każdą świecę dodatkową	1–3
Kościelny	0,50–7	Krzesło	0,50–2
Ministranci	0,25–3,50	Kłęcznik	3–8
Kasa kościelna	1–14	Dywan	5–15
Przemówienie	2,50–8		

D. Pogrzeby

	Oplata w złotych		Oplata w złotych
Przyprowadzenie do kościoła – odległość ponad 0,5 km	2,50	Kazanie żałobne	6
1 nokturn	3	Podziękowanie nad grobem	2
Dla asystującego księdza przy 1 nokturnie na życzenie	3	Odprowadzenie na cmentarz	2,50
Laudes	3	Organista – przyprowadzenie do kościoła	1,50
Kondukt	3	Ministranci	0,35–7
Kondukt z asystą	6		

Źródło: Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Myśłowicach-Brzezince, Akta Dekanatu Myślowickiego, Sprawy dekanackie, Aneks do opłat za czynności duszpasterskie (bez sygn.).

W latach trzydziestych XX stulecia kapłani dekanatu myślowickiego spotykali się na swoich konferencjach w Zakładzie św. Józefa w Myśłowicach, prowadzonym przez siostry boromeuszki¹¹⁷. 27 kwietnia 1926 r. w ich konwencie wielkanocnym brał udział biskup śląski August Hlond¹¹⁸. W 1928 r. księża protestowali przeciwko zmianom nomenklatury szkół powszechnych województwa śląskiego wprowadzonych przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie. Uważali oni, że był to „zamach na charakter wyznaniowy szkół powszechnych”¹¹⁹. Z kolei w 1936 r. rozpatrywali treść rozporządzenia Prymasa Polski dotyczącego zarządu majątkiem parafialnym, między innymi przedyskutowali sprawę powołania, kompetencji i obowiązków Rady Parafialnej¹²⁰. Kaplica w Zakładzie św. Józefa w 1928 r. była również świadkiem ośmiu spotkań (5 III, 2 IV, 14 V, 13 VI, 20 IX, 15 X, 15 XI i 6 XII) duchowieństwa dekanatu myślowickiego związanych z przygotowaniem do synodu diecezji śląskiej (katowickiej)¹²¹.

Księża dekanatu myślowickiego odbywali swoje rekolekcje najczęściej u księży salezjanów w Oświęcimiu (45 razy), w Domu Rekolekcyjnym Diecezji Katowickiej w Kokoszykach (38 razy), w gmachu Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie przy alei Mickiewicza 3 (27 razy), Rybniku (3 razy) i Rzymie (2 razy), a także Panewnikach, Częstochowie i Kętach¹²². Księża przygotowywali się na wybuch wojny, między innymi studiowali stosowne instrukcje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹²³, przygotowywali się do objęcia

¹¹⁷ APBrz, ADM, Konwenty (1936–1939), Pismo ks. J. Kudery do Księży Dekanatu Myślowickiego z 9 I 1936 r.

¹¹⁸ APBrz, ADM, Konwenty (1923–1935), Pismo bpa A. Hlonda do ks. J. Kudery z 17 III 1926 r.; APBrz, ADM, Pismo ks. J. Kudery do Księży Dekanatu Myślowickiego z 24 III 1926 r.

¹¹⁹ APBrz, ADM, Rezolucja ks. J. Kudery z 2 IV 1928 r.

¹²⁰ APBrz, ADM, A. Hlond, *Rozporządzenie o zarządzie majątkiem kościelnym*, Poznań 1935.

¹²¹ APBrz, ADM, Konwenty (1935–1939), Sprawozdanie z 2 IV 1928 r.; Tamże, Pisma ks. J. Kudery do Księży Dekanatu Myślowickiego z 29 I, 24 V, 6 XI; Tamże, Protokoły z 14 VI i 230 IX 1928 r.

¹²² APBrz, ADM, Rekolekcje kapłańskie, Wykazy uczestników rekolekcji z lat 1932–1939 (bez sygn.).

¹²³ APBrz, ADM, Różne dokumenty, *Ogólna instrukcja o organizacji samoobrony ludności pod względem o. p. l.*, Warszawa 1937; *Instrukcja dla komendantów obrony przeciwlotniczej*

stanowiska „komendanta kościoła”¹²⁴; piątego września 1938 r. w sali myśłowickiego ratusza brali udział w kursie samoobrony ludności cywilnej, zorganizowanym przez Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej¹²⁵.

W latach 1939–1989 swoje piętno na mieszkańcach dekanatu myśłowickiego wycisnął totalitaryzm niemiecki i radziecki, czyli nazizm ze swoim rasizmem, oraz komunizm nacechowany ideologią pozbawioną Boga i wypaczeniem w okresie stalinizmu. Próbowano wtedy zachować „pełną kontrolę nad człowiekiem” lub też wychować „nowego człowieka”, który miał realizować utopijne cele partyjno-państwowe, zgodne z zasadą wodzostwa. Mieszkańcy dekanatu myśłowickiego przeżywali kolejną wojnę i kolejną odbudowę; ocielali się o śmierć lub tracili życie w pobliskim niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau; ginęli w niemieckich i polskich mundurach na frontach II wojny światowej; zetknęli się ze zwykłym gangsterstwem i „palcówką”, rozbudowaną biurokracją i propagandą, psychologią nienawiści i monopolem w dziedzinie sztuki, z cenzurą prewencyjną i fabrykowaniem informacji, ludobójstwem i przymusem, kolektywizmem, militarystką, pogardą dla demokracji i moralnym nihilizmem¹²⁶. Warto w tym miejscu wspomnieć, że wojna zebrała żniwo również wśród kapłanów dekanatu, bo zginęli księża: Józef Kania z Brzęczkowic, Alfons Nowak z Myśłowic, Feliks Zieliński i Franciszek Kupilas z Łędzin, Paweł Macierzyński ze Starego Bierunia, oraz kapłani zakonni związani z dekanatem pochodzeniem lub pracą duszpasterską, jak słudzy Boży: chrystusowiec – ks. Paweł Kontny, który poniósł śmierć z rąk sowieckich żołnierzy w Łędzinach, i salezjanin – ks. Franciszek Miśka z Bojszów, który zginął w niemieckim obozie koncentracyjnym w Dachau¹²⁷.

Sporym wezwaniem dla duchowieństwa dekanatu myśłowickiego w Polsce Ludowej była sprawa budowy nowych świątyń w Janowie Miejskim,

i przeciwgazowej domów (bloków) mieszkalnych, Warszawa 1938; *Instrukcja dla organów o. p. l. domów (bloku domów)*, Warszawa 1938.

¹²⁴ APBrz, ADM, Pismo A. Stubli do ks. J. Kudery z 22 III 1938 r.

¹²⁵ Ta APBrz, ADM; Tamże, Pismo Zarządu Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Katowicach do ks. J. Kudery z 1 IX 1938 r.; Tamże, Pismo ks. J. Kudery do Księża Proboszczów i Wikarych dekanatu myśłowickiego z 2 IX 1938 r.

¹²⁶ Por. N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 1998, s. 1003–1006.

¹²⁷ W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, T. 5, Warszawa 1977, s. 180–182, 187–188, 191–192, 196, 214; B. Kołodziej, *Kontny Paweł* (hasło), *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 187; S. Kosiński, *Miśka Franciszek* (hasło), [w:] Tamże, s. 281.

Kosztowach, Ławkach, Myśłowicach (pw. Ścięcia św. Jana Chrzyciela) i Wesołej. Władze celowo przeciągały załatwienie wszystkich formalności, związanych z budową nowych świątyń, takich jak ustalenie lokalizacji nowego obiektu, projektu roboczego i technicznego oraz zezwolenia na rozpoczęcie budowy. Był to jednocześnie czas dobrej współpracy duchownych i wiernych przy pomnażaniu infrastruktury kościelnej, wznoszonej już zgodnie z wymogami zmian w liturgii zatwierdzonych na Soborze Watykańskim II¹²⁸.

Ważnym etapem w dziejach dekanatu myśłowickiego był okres od sierpnia 1980 do grudnia 1981 r. Stanowił on ewenement w powojennej historii Polski i całym bloku wschodnim. Pod kierownictwem Niezależnego Samorządnego Związku „Solidarność” oraz całego *spectrum* stowarzyszeń wydawano mnóstwo niezależnych pism i książek. Wtedy też presja totalitarnego państwa zelżała. „Solidarność” była wyzwaniem wyjątkowo trudnym dla władzy komunistycznej, przede wszystkim przez swoją masowość, ale też przesłanie. Pracownicy zorganizowali się w związek zawodowy, który występował przeciwko cenzurze i monopolowi informacji. Dobry czas „Solidarności” trwał szesnaście miesięcy. Od połowy sierpnia 1980 r. Polacy cieszyli się krótką erą wolności, która na zawsze zmieniła ich mentalność¹²⁹. W karnawale „Solidarności” brali udział również księża dekanatu myśłowickiego. Celebrowali Msze święte na terenie kopalni i hut; występowali w roli mediatorów. W stanie wojennym organizowali pomoc charytatywną dla wielu potrzebujących oraz wspierali internowanych i uwięzionych. Starali się też utrzymywać dobre więzi z tymi, którzy opuścili kraj ze względów politycznych lub bytowych¹³⁰. Nastrój tamtych czasów sprzyjał religijności – „przyprowadził” do Kościoła także wielu tych, dla których gdzie indziej zabrakło miejsca. Prowadzone przez kapłanów duszpasterstwa środowisk zawodowych i twórczych przeżywały swe wielkie chwile¹³¹.

¹²⁸ Por. W. Skworc, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Katowice 1996.

¹²⁹ Zob. Z. Gogola, *Postawa Kościoła wobec wydarzeń społeczno-politycznych w Polsce na początku lat osiemdziesiątych XX wieku*, „Folia Historica Cracoviensia”, T. 20: 2014, s. 259–290.

¹³⁰ Zob. B. Sobańska, A. Sobański, *Biskupi Komitet Pomocy Uwięzionym i Internowanym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, T. 22: 1989, s. 51–54.

¹³¹ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003, s. 384–385, 393.

Zakończenie

W jakim kierunku zmierzają kościelne dzieje dekanatu myślowickiego w XXI stuleciu? Ksiądz Zygmunt Zieliński, dobry znawca polskiej sceny kościelnej, zauważył: „Kościół w obliczu demokracji, tym razem już nie ludowej, za to ogrodzonej płotem zasad liberalnych, to znaczy uznający tylko jeden punkt widzenia, którego istotą jest opozycja wobec zasad chrześcijańskich, nie może pełnić roli świadka, obserwującego własne schodzenie ze sceny. Jego sceną nie są bowiem galówki, ale ewangelizacja «w porę i nie w porę», jak to określił św. Paweł, (...) bez oglądania się na oklaski i gwizdy”¹³². Dlatego osoby duchowne, świeckie i konsekrowane, które tworzą żywy organizm dekanatu myślowickiego w 2018 r., wsłuchane są w głos Ducha Świętego. Doświadczają umiejętności mówienia i słuchania w Kościele¹³³. Mówienia o nim z troską i miłością, słuchania z uwagą i cierpliwością. Bogactwo Kościoła ujawnia się w różnych darach i charyzmatkach udzielanych przez Ducha Świętego. Wspólnoty parafialne istniejące w granicach dekanatu myślowickiego są gotowe i zdolne do podejmowania działań ewangelizacyjnych, duszpasterskich, społecznych i charytatywnych. W myśl tych słów wszyscy wierni – osoby duchowne, świeckie i konsekrowane – rzeczywistnie w mocy Ducha Świętego żywy Kościół, dokładają starań, aby każda z parafii dekanatu myślowickiego była wspólnotą wspólnot (*communio*), budowanych na słowie Bożym (*martyria*), posłudze sakramentalnej (*liturgia*) i służbie (*diakonia*)¹³⁴. Rozumieją też, że potrzebne są: dialog i współpraca ekumeniczna; troska o przepowiadanie, o dobre relacje ze środowiskiem szkolnym i akademickim. Wychodzą „na wszystkie peryferia świata potrzebujące światła Ewangelii”¹³⁵; realizują na co dzień „preferencyjną opcję na rzecz ubogich”¹³⁶; dbają o stałe otwarcie na tych, co szukają swojego miejsca do życia i pracy właśnie w tym dekanacie. I cieszą się, że z tego dekanatu wyszedł sługa Boży kardynał August Hlond SDB, Prymas Polski, nazywany przez Ślązaków „sztygarem Bożej kopalni”¹³⁷, oraz był z nim związany biskup

¹³² Z. Zieliński, *Kościół w Polsce...*, s. 458.

¹³³ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, red. G. Strzelczyk, M. Józwick, Katowice 2016, s. 7–8.

¹³⁴ Tamże, s. 8, 14.

¹³⁵ Franciscus, Adhortatio apostolica *Evangelii gaudium*, nr 20, „Acta Apostolicae Sedis”, A. 105: 2013, nr 12 (6 XII), s. 1028.

¹³⁶ Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis* (1987), nr 42, [w:] Jan Paweł II, *Dziela zebrane*, T. 1: *Encykliki*, Kraków 2006, s. 316.

¹³⁷ B. Kant, *Sztygar Bożej kopalni. Obrazki z życia Sługi Bożego Augusta Hlonda salezjanina. W120 rocznicę urodzin*, Warszawa 2001; S. Zimniak, *Dusza wybrana. Salezjański rodowód kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski*, Warszawa–Rzym 2003;

sufragan katowicki Teofil Bromboszcz, proboszcz myśłowicki¹³⁸. Czasem de-
wizę Hlonda: *Da mihi animas – caetera tolle* zamieniano na *Da mihi animas –
caetera Bromboszcz*”.

Bibliografia

I. Dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła

Franciscus, Adhortatio apostolica *Evangelii gaudium*, „Acta Apostolicae Sedis”, A. 105:
2013, nr 12 (6 XII).

Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis* (1987), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*,
T. 1: *Encykliki*, Kraków 2006.

II. Źródła archiwalne rękopiśmienne

1. Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach – AAKat:
Dekanat myśłowicki, Konwenty (1923–1961), sygn. AD 37.
2. Archiwum Parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Myśłowicach-
Brzezince – APBrz:

Akta Dekanatu Myśłowickiego – ADM:

- a) Okólniki (bez sygn.).
- b) *Protocollo conventum decanatus Nicopoliensis 1849–1865* (bez sygn.).
- c) Rekolekcje kapłańskie (bez sygn.).
- d) Różne dokumenty (bez sygn.).
- e) Sprawy dekanackie (bez sygn.).
- f) Konwenty (1923–1935).
- g) Konwenty (1936–1939).

¹³⁸ J. Bańka, *Biskup Teofil Bromboszcz (1886–1937), pierwszy sufragan diecezji katowickiej*, „*Nasza Przeszłość*”, T. 23: 1966, s. 279–312; L. Smółka, *Polak wielkich zasług – biskup su-
fragan diecezji katowickiej Teofil Bromboszcz (1886–1937)*, [w:] *Z dziejów Galicji, Śląska,
Polski i Niemiec. Prace ofiarowane Profesorowi Adamowi Galosowi w 70. rocznicę urodzin*,
red. M. Czaplinski, R. Gelles, K. Matwijowski, Wrocław 1994, s. 155–166; J. Mandziuk,
*Bromboszcz Teofil Aleksander, krypt. T. B. (1886–1937), biskup sufragan katowicki, bibliista,
redaktor*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, T. 5: a-j, red. L. Grzebień,
Warszawa 1983, s. 159–161.

III. Źródła drukowane

Diecezja Katowicka, Katowice 1958.

Długosz J., *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przeździecki, T. 2, Kraków 1864.

Główny Urząd Statystyczny. *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2013 r. Informacje i opracowania statystyczne*, Warszawa 2013.

Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1909, Breslau 1909.

Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912, Breslau 1912.

Jubileuszowy Schematyzm Archidiecezji Katowickiej, Cz. 1, Katowice 2015.

Katalog Archidiecezji Katowickiej, Katowice 2001.

Katalog Diecezji Katowickiej, Katowice 1977.

Katalog Diecezji Katowickiej, Katowice 1981.

Konferencja Episkopatu Polski. Informator, Warszawa 2014.

Monumenta Polonae Vaticana, T. 1: *Acta Camerae Apostolicae*, Vol. 1: 1207–1344, red. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913.

Rocznik Diecezjalny, Stalinogród 1953.

Rocznik Diecezjalny, Stalinogród 1955.

Rocznik Diecezji Katowickiej, Katowice 1947.

Rocznik Diecezji Katowickiej, Katowice 1970.

Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej), Katowice 1930.

Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej), Katowice 1932.

Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej), Katowice 1934.

Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej), Katowice 1938.

„Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego”, R. 1: 1923.

Schematismus des Bisthums Breslau und eines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1846, Breslau 1846.

Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1869, Breslau 1869.

Schematyzm Archidiecezji Katowickiej, Katowice 1993.

Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej, red. G. Strzelczyk, M. Józwick, Katowice 2016.

IV. Internet

Księża Archidiecezji Katowickiej, <http://archidiecezjakatowicka.pl/ksiazd/> [dostęp: 23.05.2018].

Parafia św. Jadwigi w Szopienicach, <http://www.encyklo.pl/> [dostęp: 30.04.2018].

V. Słowniki

Chorzowski Słownik Biograficzny. Edycja nowa, T. 1, red. Z. Kapała, Chorzów 2007.

Raciborzanie Tysiąclecia, red. K. Gruchot, G. Wawoczny, Racibórz 2002.

Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, red. M. Pater, Katowice 1996.

Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej, red. A. Łysko, Pszczyna 1995.

Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981, T. 5: a-j, red. L. Grzebień, Warszawa 1983.

VI. Artykuły i prace zwarte

Badura A., *Parafia kochłowska i jej mieszkańcy w źródłach historycznych XVII i XVIII wieku*, [w:] *Materiały do dziejów Rudy Śląskiej*, red. P. Greiner, M. Lubina, Ruda Śląska 2007.

Bańka J., *Biskup Teofil Bromboszcz (1886–1937), pierwszy sufragan diecezji katowickiej*, „*Nasza Przeszość*”, T. 23: 1966.

Bańka J., *Dekanat pszczyński w czasie reformacji protestanckiej i odrodzenia katolickiego na tle stosunków kościelnych Śląska*, Chorzów 1937.

Bednarski D., *Sieć parafialna Kościoła katolickiego na obszarze powiatu bieruńsko-łędzińskiego*, [w:] *Powiat bieruńsko-łędziński. Wspólnota samorządowa, środowisko przyrodnicze, dziedzictwo językowo-kulturowe, życie religijne*, red. D. Walencik, Bieruń 2008.

Bigdoń R., *Rozwój sieci parafialnej w miastach i osiedlach centralnej części Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w latach 1850–1914 (na przykładzie starej parafii NMP w Bytomiu oraz terenów z nią graniczących)*, „*Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*”, T. 3: 1973.

Bukowska-Floreńska I., *Rodzina na Górnym Śląsku*, Katowice 2007.

Chrząszcz J., *Fest-Schrift zur 50-jährigen Jubel-Feier der katholischen St. Barbara-Pfarrgemeinde in Königshütte O.-S., Königshütte 1902*.

Czaplicki B., *Górnośląski duszpasterz ks. Leopold Markiefka (1813–1882) i jego dzieła*, Lubliniec-Kokotek 2014.

- Czapliński M., Kaszuba E., Wąs G., Żerelik R., *Historia Śląska*, Wrocław 2002.
- Davies N., *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 1998.
- Dąbrowski W., *Górny Śląsk w walce o zjednoczenie z Polską (Źródła i dokumenty z lat 1918–1922)*, Katowice 1923.
- Drabina J., *Kult świętych w kościołach dekanatu bytomskiego w średniowieczu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, T. 1302, R. 2008 („Studia Religiologiczne”, z. 41).
- Dzieńkowice*, red. A. Liskowacka i R. Brom, Katowice 2005.
- Fojcik J., *Materiały do dziejów ruchu śpiewaczego na Śląsku*, Katowice 1961.
- Gawrecká M., *Od podziału Śląska do Wiosny Ludów (1740–1848)*, [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011.
- Gogola Z., *Postawa Kościoła wobec wydarzeń społeczno-politycznych w Polsce na początku lat osiemdziesiątych XX wieku*, „Folia Historica Cracoviensia”, T. 20: 2014.
- Górecki P., *Parafie i kościoły diecezji gliwickiej*, Gliwice–Opole 2017.
- Greiner P., *Historia gospodarcza Górnego Śląska (XVI–XX wiek)*, [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011.
- Hlond A., *Rozporządzenie o zarządzie majątkiem kościelnym*, Poznań 1935.
- Jaciewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, T. 5, Warszawa 1977.
- Jeziorski H., *Dekanat Tarnowskie Góry (diecezja gliwicka)*, Bytom – Sucha Góra 1995.
- Jeziorski H., *Dekanat żygliński (diecezja gliwicka)*, Bytom – Sucha Góra 1995.
- Jeziorski H., *Kościoły i parafie rzymskokatolickie na ziemi tarnogórskiej*. Tarnowskie Góry 2006.
- Kant B., *Sztygar Bożej kopalni. Obrazki z życia Sługi Bożego Augusta Hlonda salezjanina. W 120. rocznicę urodzin*, Warszawa 2001.
- Karkosz A., *Duszpasterstwo w dekanacie myślowickim w latach 1922–1939*, Myślowice 2017.
- Kisielewski J., *Światła w mroku. Pięćdziesiąt lat pracy Towarzystwa Czytelni Ludowych 1880–1930*, Poznań 1930.
- Kloch B., *Początki i rozwój sieci parafialnej archiprezbiteriatu żorskiego (do pierwszej połowy XVI w.)*, „Zaranie Śląskie”, R. 2005, nr 10.
- Knossalla J., *Das Dekanat Beuthen O/S in seinemschlesische Teil*, Katowice 1935.
- Kopiczko A., *Reorganizacja Kościoła katolickiego w Prusach na podstawie bulli „De salute animarum”*, [w:] *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, T. 12, red. J. Walkusz, Lublin 2013.

- Kostyra D., Musialik A., *Klimont matką kościołów*, Bierań 2001.
- Kudera J., *Historia kościoła parafialnego w Bieruniu*, Bierań 1996.
- Kudera J., *Historia parafii mysłowickiej*, Mysłówice 1934.
- Kumor B., *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków 1980.
- Kumor B.S., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, T. 4, Kraków 2002.
- Kumor J., *Die Seelsorgsgeistlichen der Dekanate Beuthen (schlesischer Anteil) und Pless in der Jahren 1601–1619*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, T. 36: 1978.
- Kupka J., *400-lecie Parafii Narodzenia Św. Jana Chrzyciela w Bojszowach*, Bojszowy [1997].
- Kurzeja J., *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie Oświęcim*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 27: 1979, z. 2.
- Kutrzeba S., *Polska Odrodzona 1914–1939*, Kraków 1988.
- Łukomski G., *Walka o kresy zachodnie 1918–1921. (Szkice historyczne)*, Kościan 1991.
- Łysko S., *Rejestr zakładów hutniczych na Górnym Śląsku w połowie XIX wieku*, „Zeszyty Gliwickie”, T. 6: 1968.
- Łysko S., *Tradycje przemysłowe*, [w:] *Zabytki ludowej kultury na Śląsku i w Częstochowskim*, red. B. Bazieliłchowa, Bytom 1975.
- Macha J., *Monografia Starego Chorzowa, parafii św. Marii Magdaleny*, [w:] *Chorzów (Stary). Trzy historie*, Katowice 2007.
- Main I., *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie Pszczyna do końca XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 45: 1997, z. 2.
- Malik R., *Średniowieczne lokacje miejskie w granicach kasztelanii chrzanowskiej*, „Wiadomości Konserwatorskie”, R. 2005, nr 18.
- Maroń F., *Proces kształtowania się wschodniej granicy biskupstwa wrocławskiego na tle wydarzeń politycznych przełomu XVIII i XIX wieku. Przyczynek do genezy ustaleń bulli „De salute animarum”*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, T. 4: 1971.
- Maroń F., *Stulecie dekanatu mysłowickiego na tle problemów narodowych i społecznych związanych z rozwojem przemysłowym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, T. 3: 1970.
- Michalkiewicz S., *Zjednoczenie Górnego Śląska z Rzeczpospolitą*, [w:] *60-lecie powstań śląskich*, Katowice 1981.
- Monografia gminy i parafii Chełm Śląski*, red. J. Myszor, Chełm Śląski 2004.
- Myszor J., *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991.

- Nowack A., *Die Seelsorgsgeistlichen des Dekanats Pless in den Jahren 1655 und 1720*, „Archivfürschlesische Kirchengeschichte”, T. 40: 1982.
- Nowack A., *Geschichte der Landpfarreien des Archipresbyterates Sohrau O.-S.*, Oppeln 1912.
- Nowakowski A., *Dzieje ustroju i prawa księstwa siewierskiego*, Warszawa 1992.
- Ogrodziński W., *Dzieje dzielnicy śląskiej „Sokoła”*, Związek Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, Katowice 1937.
- Olszar H., *Dekanat gorzycki. Powstanie, położenie, sieć parafialna i duchowieństwo*, Krzyżanowice 2016.
- Olszar H., *Zespolenie modlitwy i pracy. 25 lat Metropolii Katowickiej czyli Górnos Śląskiej*, Katowice 2017.
- Parafia Bogucicka. Tradycja i współczesność*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 2000.
- Pawlik J., *Rozwój sieci parafialnej na Górnym Śląsku w latach 1870–1960*, „Roczniki Humanistyczne”, T. 29: 1981, z. 2.
- Piernikarczyk J., *Historia górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku*, Katowice 1936.
- Piwowarczyk A., *Dekanat Mysłowicki w przeszłości i współczesnie*, [w:] *W 140. rocznicę utworzenia Dekanatu Mysłowickiego (1868–2008). Problematyka społeczno-oświatowa – przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Lipski, Mysłowice 2008.
- Poncdek M., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Górnym Śląsku. Zarys dziejów 1895–1939*, Katowice 1987.
- Problem polsko-niemiecki w traktacie wersalskim*, red. J. Pajewski, Poznań 1933.
- Prokop K.R., *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999.
- Przybyszewski B., *Zarys dziejów diecezji krakowskiej*, cz. 3: *Czasy najnowsze*, Kraków 1998.
- Rajman J., *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków 2000.
- Reiter J., *Towarzystwo Oświaty na Śląsku im. św. Jacka*, Opole 1968.
- Sapia-Drewniak E., *Działalność oświatowa polskich towarzystw na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX stulecia*, SPI, T. 19: 2016, z. 2.
- Skworc W., *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Katowice 1996.
- Smogorzewski K., *Sprawa Górnego Śląska na konferencji pokojowej w Paryżu*, Katowice 1935.
- Smolka L., *Polak wielkich zasług – biskup sufragan diecezji katowickiej Teofil Bromboszcz (1886–1937)*, [w:] *Z dziejów Galicji, Śląska, Polski i Niemiec. Prace ofiarowane Profesorowi Adamowi Galosowi w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Czapliński, R. Gelles, K. Matwijowski, Wrocław 1994.

- Sobańska B., Sobański A., *Biskupi Komitet Pomocy Uwięzionym i Internowanym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, T. 22: 1989, s. 51–54.
- Sulik A., *Historia Myśłowic do 1922 roku*, Myślowice 2000.
- Sulik A., *Historia Myśłowic 1922–1945*, Myślowice 2011.
- Szejnert M., *Czarny ogród*, Kraków 2007.
- Świątkiewicz W., *Teologia i wybór. Socjologiczne studium religijności na Górnym Śląsku*, Katowice – Wrocław 1997.
- Urban W., *Ostatni etap dziejów Kościoła w Polsce przed nowym tysiącleciem (1815–1965)*, Rzym 1966.
- Walencik D., *Przeszość historyczna Imielina i jego mieszkańców*, Imielin 2003.
- Weltzel A., *Geschichte des Ratiborer Archipresbyterats. Historisch topographisch-statistische Beschreibung der zu demselben gehörigen Kirchen, Kapellen, Schulen usw. Als Ergänzung der Kirchengeschichte Ratibors und als Beiträge zur Adelsgeschichte Oberschlesiens aus Urkunden und amtlichen Acten*, Ratibor 1885.
- Wojtasz M., *Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w roku 1598 z polecenia Jerzego kardynała Radziwiłła, biskupa krakowskiego*, Katowice 1938.
- Zielińskiv Z., *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003.
- Zielińskiv Z., *Papiestwo i Papieże dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1999.
- Zimniak S., *Dusza wybrana. Salezjański rodowód kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski*, Warszawa – Rzym 2003.